

RECEPCE ŘÍMSKÉHO PRÁVA V NĚMECKU

ÚVOD

První část je věnována tzv. rané recepci, která pozvolna připravovala v Německu půdu pro nástup římského práva v podobě *ius commune* jako práva primárního, obecného. Připomeneme si jakou roli v procesu recepce římského práva v Německu sehrála soudní praxe římského komorního soudu, co znamenal pro Evropu Vestfálský mír, a jak s tím vším souvisí tzv. Lotharská legenda. Na závěr se pokusím vysvětlit dva pojmy, *Usus Modernus Pandectarum* a *Pandektistika*, co si pod nimi představit a především do jakého období je zařadit. Začneme jako vždy tím, co je to vlastně recepce.

RECEPCE

Aby se dalo mluvit čistě o recepci - převzetí práva, muselo by platit, že **1)** právní úprava byla převzata nezměněna a **2)** byla převzata tam, kde doposud nikdy neplatila

Římské právo ovšem ve své původní podobě nebylo v praxi použitelné a navíc přicházelo na území, která se již dříve nacházela přinejmenším pod jeho vlivem. Pro staletí trvající proces, který probíhal po celé Evropě, je tedy pojem *recepce římského práva* přinejmenším nepřesný a mluvíme v této souvislosti spíše o obnovení římskoprávního odkazu či o znovuobjevení římského práva.

Avšak to, co se odehrálo v Německu na sklonku 15. stol. lze skutečně nazvat recepcí v pravém slova smyslu. Došlo zde k jednorázovému přijetí nové právní kultury. To co zde bylo recipováno, bylo *římské právo* v nové podobě, jak je zpracovala nejprve Justiniánská kodifikace a následně italští glosátoři a komentátoři - tedy *ius commune* - právo vystavěné renesanční právní vědou na římskoprávních základech, vybavené systematikou a obecnými pojmy a uzpůsobené potřebám středověku. V tomto smyslu tedy lze v Německu mluvit o recepci římského práva.

RANÁ RECEPCE

Pojem *raná recepce* zahrnuje obecně v Evropě počátky obnoveného zájmu o římské právo. Jedná se o jednorázové nesoustavné projevy inspirace římským právem, se kterými se spíše než v právní praxi, setkáváme ve veřejném životě a zákonodárství. V písemnostech se začínají objevovat staré latinské právní obraty a společenské ovzduší připravuje půdu pro návrat římskoprávní kultury.

V Německu se v této fázi jakoby znovu opakuje to, co už jednou proběhlo v Itálii. Jsou zde řešeny jakoby stejné otázky, ale v jiných podmínkách, v jiné době, a proto také vedou k jiným cílům.

ŘÍŠSKÝ KOMORNÍ SOUD

V Německu můžeme pro recepci římského práva dokonce určit přesné datum. Je jím rok **1495**, kdy byl vydán *soudní řád pro říšský komorní soud*.

Říšský komorní soud ustavil císař Maxmilián I. (1486-1519) v rámci svých reforem jimiž se snažil zabránit odstředivému procesu v Německu. Hlavním úkolem říšského komorního soudu bylo stíhat porušení zemského míru, ale zároveň rozhodoval v civilních záležitostech - zejména o žalobách proti zeměpánům a o odvoláních proti rozsudkům těch zemských a městských soudů, od nichž bylo odvolání možné. Právní praxe zde byla opět (stejně jako ve 14. stol. italsí komentátoři) postavena před problém jak řešit poměr práva římského a obyčejového.

Řád říšského komorního soudu předepisoval soudit především podle "obecného práva říše", což v praxi představovalo *ius commune*, a teprve v druhé řadě přihlížet k právnímu řádu jednotlivých teritorií. Recepci římského práva přispívala i okolnost, že byl zároveň převzat římsko-kanonický proces, který zajišťoval u soudu výhodu tomu, kdo opíral svůj nárok o římsko-právní pravidlo. **Tak se stalo, že v praxi bylo římské právo aplikováno ne subsidiárně jako *ius commune* v Itálii, ale primárně.**

Aplikační praxi říšského komorního soudu pak převzaly další soudy, zejména dvorské soudy, zřizované podle jeho vzoru jednotlivými knížaty v zeměpanských státech a obsazované vedle šlechticů také školenými právníky. Protože se ho bylo možné dovolat kdekoliv, dostávalo se římské právo do neustálé konfrontace s dosavadním, převážně obyčejovým, právem v jednotlivých teritoriích. V tomto procesu prokazovala římskoprávní kultura své vnitřní univerzální kvality a do určité míry v Německu územní právní partikularismus překonala.

V době zřízení říšského komorního soudu v r. 1495 už bylo právo na mnoha místech v Německu na pokročilé úrovni. Připomeňme slavné Švábské zrcadlo (Schwabenspiegel) z r. 1275, bylo v užívání více než 200 let, Saské zrcadlo (Sachsenspiegel) ještě o 50 let déle. V těchto a jim podobných oblastech vykazoval právní život zvýšenou odolnost proti pronikání recipovaného římského práva.

Docházelo zde k vzájemnému prolínání a intenzivnímu prověřování životaschopnosti různých přístupů, které později nacházely často svůj výraz v nově vznikajících **kodifikacích práva** jednotlivých teritoriálních států a říšských měst. Tyto místní kodifikace měly zejména upevnit postavení zeměpanských vladařů a vžilo se pro ně označení *zemská zřízení*. K nejvýznamnějším patří saský zákoník tzv. Konstituce z roku 1572, který už byl zcela prostoupen římskoprávními zásadami.

Rostoucí politické rozdrobení Německa pak ještě více posilovalo úlohu recipovaného římského práva jako obecně platného. Na rozdíl od států, kde právo bylo v rukou jednoho panovníka.

USUS MODERNUS PANDECTARUM

Částečné překonání právního partikularismu v pozdně středověkém Německu by však sotva mohlo být tím hlavním důvodem proč období recepce věnujeme stále takovou pozornost.

Bylo to právě toto období tříbení práva, kdy byla praxe velmi úzce provázána s teorií, a kdy došlo k určitému zvědečtění právního života. V Německé feudální společnosti se záhy vytvořila samostatná profese a vrstva školených právníků, kteří byli velmi žádáni jak ve státní správě tak v soukromé sféře. Právě zformování takového samostatného stavu vzdělaných právníků je vždy nezbytnou podmínkou vzniku teoretické právní vědy a jejího dalšího rozvoje. Tak se v Německu projevil hlavní kulturní přínos, který je dnes římskému právu připisován. **Římské právo je považováno za rozhodující činitel pro vznik novodobé právní vědy - pro vývoj moderního právního myšlení a představ o právu.**

Význam Digest není v tom, že by zachycovala nějaká geniální univerzálně platná právní ustanovení. Římské právo soukromé totiž dospělo ke své příslovečné dokonalosti jinou než legislativní cestou, tedy jinak než tak, že by je zdokonalovalo vydávání stále lepších a lepších zákonů. Digesta dokumentují především skutečnost, že v klasickém římském právu byla právní věda přímým pramenem soukromého práva, podávají svědectví o způsobu jakým s právem pracovali římscí právníci, kteří byli současně představiteli soudobé právní vědy. **Digesta nezprostředkovávají právní představy nějakého vládce nebo proroka, ale představy nezávislého racionálního myšlení.** To bylo důvodem jejich takřka magické přitažlivosti pro středověkou vzdělanost. A koneckonců pro vzdělanost v jakékoliv době.

V Německu recepcí začala nová etapa právní vědy nazývaná *usus modernus pandectarum*. Zahrnuje období recepce, celé 16. stol. a 17.stol. a svým významem přesahuje až do 18. stol. Název dobře vystihuje její podstatu - způsob nakládání s myšlenkovým odkazem římského práva. *Pandekta*, to je jiné označení pro Digesta a zde přeneseně pro římské právo jako takové. Obrat *usus modernus* vyjadřuje, že v tomto období nestačí znát jakékoliv užití pandekt, ale především jejich užití přítomné, moderní. *Usus modernus pandectarum* tedy charakterizujeme jako vědu teoreticko-praktickou.

Rozvoj a nadnárodní charakter *usu modernu* umožnil alespoň v právním smyslu udržet relativní jednotu Německa, a to i v době, kdy politický rozpad na zeměpanské státy dovršil v r. 1648 Vestfálský mír.

VESTFÁLSKÝ MÍR A LOTHARSKÁ LEGENDA

Co mají tyto dva pojmy společného ve vztahu k římskému právu a evropské právní vědě?

Vestfálský mír, tedy výsledek třicetileté války, dovršil politický rozpad Německa na zeměpanské státy a znamenal definitivní konec snů o nastolení Svaté říše římské jako univerzálního impéria vládnoucího křesťanskému světu, které je pokračováním starověké římské říše.

K universalistické doktríně se vázala i tzv. **Lotharská legenda**, která měla legitimizovat římské právo, vznikla někdy v počátcích recepcce v Německu. Podle ní císař Lothar III. (1125-1137) zavedl římské právo v říši zákonem. Vědecky byla odmítnuta až v r. 1643

V Evropě tedy nastala situace, kdy platnost římského práva nemohla být nadále zdůvodňována historicky ani politicky. Jeho autorita musela být nadále hledána pouze v jeho vnitřní kvalitě. Odmítnutí Lotharské legendy vneslo do konfrontace práva římského a partikulárního práva obyčejového nový rozměr, argumentace musela nadále odpovídat nové situaci a novému způsobu myšlení. Ke slovu se dostával vztah *ius commune* a *přirozenoprávní teorie*. Římské právo nebo jeho určitý princip neplatil proto, že byl podpořen římskoprávní autoritou, nebo že byl recipován, ale proto, že jej bylo možné přirozenoprávně zdůvodnit. Když Johannes Gottlieb Heinecius (1681-1741) použil ve svém díle pojem *usus modernus pandectarum*, jednalo se již o přirozenoprávní zdůvodnění platnosti římského práva.

Usus modernus měl mnoho **stoupenců**, kteří ve svých dílech prověřovali další životaschopnost toho, co vytvořily předchozí generace právníků. Vytvořili obecné teorie, řadu zevšeobecnění a pojmový aparát, který položil teoretickou základnu pro velké kodifikace 19. stol.

Usus modernus je historicky rámován dobou poslední fáze feudalismu.

NĚMECKÁ PANDEKTISTIKA

Tento už je spjat s novověkem. V 19. stol. se v Německu rozšířila *historicko-právní škola*, jejímž zakladatelem a hlavním představitelem byl Karl Friedrich von Savigny (1779-1861). Její užší název je právě *pandektistika*.

Pandektistiku můžeme chápat jako reakci na přirozenoprávní školu a usus modernus. Zatímco *usus modernus* vychází ze středověkých římskoprávních škol, *pandektistika* se zabývá přímo původním římským právem. Velký impuls jí dalo objevení Gaiových *Institucí* ve Veroně r. 1816. *Pandektistika* se na základě studia Digest podílela na vytvoření *obecné teorie občanského práva* a současně vytvořila nový systém římského práva, který známe z našich učebnic.

PROČ RECEPCI V NĚMECKU NEOVLIVNIL PRÁVNÍ HUMANISMUS ?

Humanistický přístup k římskému právu vyžadoval znalosti přesahující běžnou právníckou výbavu. Bylo zapotřebí nejen znalost latiny ale i řečtiny, znalost historie a kultury vůbec. Právní humanismus se tak stal záležitostí více méně úzkého okruhu učenců. Jeho výsledky, byť v mnohém vynikající, se přímo nepromítaly do praktického právního života. Právní praxe mnohem snáze navazovala na tradici italských právních škol.

VLIV KATOLICKÉ CÍRKVE NA PRÁVO

Vedle právních škol žila římskoprávní tradice v církevním, kanonickém právu ("*ecclesia vivit lege romana*"). Křesťanství ideu světského práva oficiálně akceptovalo až na základě doktríny Tomáše Akvinského. Církev se pak stala mocnou oporou autority římského práva prostřednictvím soudů. Církevní soudy hojně zasahovaly do soukromého práva jednak formou vlastní působnosti a jednak jako smírčí soudy. Významným příspěvkem světskému soukromému právu byl zejména římsko-kanonický proces. Tak i římsko-katolická církev byla významným činitelem v procesu transformace římskoprávní kultury do právního myšlení Evropy.

Literatura:

Urfus, V. Historické základy novodobého práva soukromého. Praha : C. H. Beck, 2001

Židlická, M. Římské právo a jeho vliv na formování kontinentálního právního systému. Brno : Masarykova universita, 1993

Recepce římského práva v Německu - orientační historická data

1070	Digesta	Objeven rukopis Digest v Pise.
1125 - 1137	císař Lothar III.	Sem je kladena tzv. Lotharská legenda podle níž zavedl císař římské právo v říši zákonem.
1152 - 1190 1212 - 1250	Friedrich I. Barbarossa Friedrich II.	<i>authenticae Fridericianae</i> - císařské zákony zařazeny Boloňskou univerzitou jako nové konstituce do Justiniánského práva.
1215-1235	Saské zrcadlo (Sachsenspiegel)	Východosaské zemské a lenní právo
cca 1275	Švábské zrcadlo (Schwabenspiegel)	Inspirace Saským zrcadlem, ale širší záběr - snaha sepsat obecné (říšské) právo.
1356	Zlatá bula Karla IV.	Základní zákon Svaté Říše Římské.
1453	Konstantinopol dobytá Turky	Do tohoto roku platí v Byzantské říši v podobě Basilik iustiniánské právo
1468, 1475	vydání Justiniána	Poprvé knižně vydána <i>Institutiones Iustiniani, Digesta</i> a <i>Codex Iustinianus</i>
1486-1519	Maxmiliánovy reformy	císař Maxmilián I. (1486-1519)
1495	ŘÁD ŘÍŠSKÉHO KOMORNÍHO SOUDU	V rámci Maxmiliánových reform. V Německu zavedena primární platnost římského práva
16. stol.	OBDOBÍ RECEPCE	Období recepce římského práva v Německu zahájené rokem 1495.
16. - 18. stol.	USUS MODERNUS PANDECTARUM	Moderní užití pandekt - nastupující německá prakticky orientovaná právní věda.
1532	CCC	Constitutio criminalis Carolina, Karel V., trestní zákoník vycházející z jihoněmeckých obyčejů a norem a zároveň z recipovaného římského práva.
1536	Briekí	Kniha městských práv
1572	Konstituce	Saský zákoník nově prostoupený římskoprávními zásadami.
1579	Koldín	Vyšla Práva městská Království českého Pavla Kristiána Koldína, v nichž jsou převzaty zásady římského práva, 1610 - platnost pro všechny městské soudy v Čechách, 1697 na Moravě
1583	<i>Corpus Iuris Civilis</i>	D.Gothofredus v Ženevě tak poprvé pojmenoval vydání justiniánské kodifikace.
17. stol.	ususmodernisté <i>Usus Modernus Pandectarum</i>	Vytváření obecných teorií a pojmového aparátu - základ velkých kodifikací. Poslední fáze feudalismu. Pojem <i>Usus Modernus Pandectarum</i> použili teprve Samuel Stryk (1640-1710) a jeho žák Johannes Gottlieb Heinecius (1681-1741). Přirozenoprávní zdůvodnění platnosti římského práva.
1627 (1628)	OZZ	Recepce římského procesního práva.

Recepce římského práva v Německu - orientační historická data

1643	odmítnuta Lotharská legenda	Užití římského práva nemohlo být nadále zdůvodňováno politicko-historickou autoritou, ale svou vlastní vnitřní kvalitou. Pozornost se obrací k <i>ius commune</i> a vznikají přirozenoprávní teorie.
1648	Vestfálský mír	Definitivní porážka myšlenky univerzálního evropského imperia jako pokračování Římské říše.
19. stol.	PANDEKTISTIKA	Německá historickoprávní škola v užším zmyslu. Reakce na učení přirozenoprávní školy a <i>usus modernus pandectarum</i> . Rozpad feudalismu.
1779 - 1861	Savigny [saviňi]	Karl Friedrich von Savigny, zakladatel a hlavní představitel německé historickoprávní školy. Sám odpůrce kodifikací.
1816	<i>Institutionum commentarii quatuor</i>	Ve Veroně nalezena Gaiova učebnice. Publikována 1820.
19. stol.	Kodifikace	Velkými kodifikacemi byla dovršena recepce římského práva do kontinentálního právního systému.
1804	Code Civil	Napoleonův zákoník
1811	ABGB	Obsahoval mnoho ustanovení recipovaného římského práva, ale zároveň definitivně ukončil subsidiární aplikaci obecného (římského) práva v českých zemích.
1896 (1900)	BGB	V Německu tak římské právo, v podobě práva pandektního, pozbylo subsidiární platnost.
1917	konec platnosti <i>Corpus Iuris Canonici</i>	Do tohoto roku je carské Rusko formálně nositelem myšlenky Římské říše
1946	Hexabiblos	V Řecku přestává definitivně platit právní kniha soluňského soudce z r. 1345.